
KELAM DERS NOTLARI

3.ÜNİTE

DİNİN ANLAŞILMASINDA FARKLI YORUMLAR

ABDULKERİM BAKIR
İHL Meslek Dersleri Öğretmeni

3. ÜNİTE DİNİN ANLAŞILMASINDA FARKLI YORUMLAR

1. Din ve Dinî Yorum

Din: Allah tarafından **insanları doğruya sevk etmek** üzere vahiy yoluyla ve peygamberleri aracılığıyla gönderilen **ilahi kurallar** bütünüdür.

Dini Yorum: Dinin temel kaynaklarına ve esaslarına bağlı kalmak şartıyla çeşitli sebeplerle **dinin ameli ve itikadi hükümlerinin uygulamasında ortaya çıkan farklı anlayışlardır.**

DİN	Dini Yorum
Tektir.	Birden fazla olabilir.
Evrenseldir.	Bölgeseldir.
Vahye dayanır.	Mezhep imamlarının görüşlerine dayanır.
Hükümleri değişmez.	Yorumlar değişebilir.
Bağlayıcıdır.	Sadece kabul edenleri bağlar.

2. Dinî Yorumlarla İlgili Bazı Kavram ve Yaklaşımlar

Tüm dinlerin esasta üç boyutu vardır:

- 1- Ahlak   2- İbadet   3- İnanç

Bazen **insani ve içtimai** bazen **siyasi ve felsefi** bazen de **ahlaki ve kültürel gerekçelerle** insanlar dinî konularda ayrılığa düşmüşlerdir.

Mezhep: Dinin inanç ve ibadet alanlarında ortaya çıkan gruplara denir.

Fırka: Siyasi gerekçelerle ortaya çıkan gruplara denir.

Ekol: Tasavvufi/felsefi veya ahlaki ilkelere göre şekillenmiş usullere denir.

- Bu farklılıkları birbirlerinden **kesin ve kalın çizgilerle ayırmak mümkün olmayabilir.**
- Bir yapı bir taraftan dinî bir yorumla diğerinden ayrılırken aynı zamanda siyasi etkenlerle hareket edip kendisini farklı bir şekilde konumlandırabilir.
- **Siyasi sebeplerle meydana çıkmış bir fırka daha sonra bu tavrını dinî gerekçelerle temellendirmek isteyebilir.**

3. Yorum Farklılıklarının Sebepleri

Yorum farklılıklarının sebeplerini altı başlıkta inceleyebiliriz.

- **Dinî Metinlerin Lafızlarından ve Anlamlarından Kaynaklanan Sebepler**

Dinî metinlerin bazıları açık, **anlaşılabilir iken bazıları da daha kapalı ve yüksek bilgi seviyesi isteyen** ifadelerle sahiptir. **Müteşabih ayetler** denen bu grup metinler birçok şekilde anlaşılmaya müsaittir. Dolayısıyla aynı dinî metnin farklı şekillerde anlaşılması ve anlatılması mümkündür.

- **Hilafet Meselesi ve Siyaset**

Peygamberimizden sonra halife yani devlet başkanının kim veya kimlerden olacağı diğer bir ifadeyle **imamet konusu**, asıl itibarıyla inancın alanı olmamakla beraber daha sonraki dönemde kelim kitaplarına girmiştir. Özellikle **Şia'nın imamet konusunu imanın şartları arasında sayması** sebebiyle bu konu mezhepler arasında önemli ayrışma noktalarından biri hâline gelmiştir. Başta **Ehl-i sünnet** olmak üzere diğer kelim mektepleri de meseleyi, **Şia'ya cevap vermek üzere** bu bağlamda tartışmak durumunda kalmışlardır.

- **Müslümanlar Arasındaki İç Savaşlar**

Dört Halife Dönemindeki siyaset tartışmaları ve iç savaşlar, Müslümanların din anlayışlarında derin izler bırakmıştır. Sonraki dönemlerde Müslümanlar, **Hz. Peygamber'in vefatından sonra** ortaya çıkan çatışmalarda **kimin ya da hangi grubun haklı olduğu konusunda** bu tartışma ve savaşları düşünerek fikir yürütmüşlerdir. Özellikle bu iç savaşlarda ilk defa Müslümanlarla Müslümanların karşı karşıya gelmesi ve savaş sebebiyle de olsa birbirlerini öldürmeleri **yeni itikadi tartışmaları** gündeme getirmiştir.

- **İslam'ın İnsanlara Tanıdığı Fikir ve Vicdan Hürriyeti**

İslam'ın akla sınır koymaması, ısrarla insanın düşünmesini, **aklı kullanmasını istemesi**, mezheplerin doğuşunda etkili faktörlerden biridir. İslam, **dinin temel prensiplerine aykırı olmamak kaydıyla** her türlü düşünceye ve yoruma müsaade etmiştir. Bu **düşünce ve ifade hürriyeti**, bu özgür ortam birçok **dinî yorumun ortaya çıkmasının önünü açmıştır.**

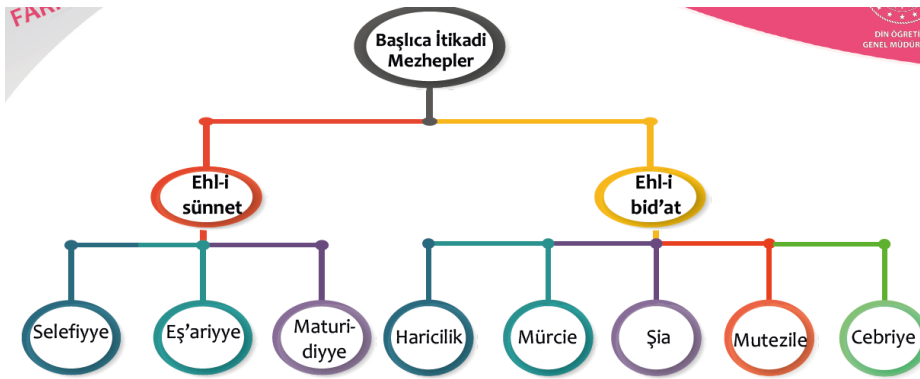
• Yabancı Din, Kültür ve Medeniyetlerin İslam Dünyasına Etkisi

Fetihlerle hızla yayılan İslam, bir yandan kökleşme sürecini devam ettirirken, diğer yandan da o dönemin üç büyük medeniyeti olan Mısır, Roma ve Sasanî medeniyeti ile karşılaşmıştır. Yeni medeniyetler, yeni inançlar ve yeni kültürlerle tanışan Müslümanlar bu coğrafyalarda yaşayan insanlara İslam'ı anlatırken karşılaştıkları sorular ve sorunlardan dolayı hem onları etkilemiş hem de onlardan etkilenmiştir. Bu durum beraberinde Müslümanlar arasında yeni tartışmaları ve farklılaşmaları getirmiştir.

• İnsanın Düşünen Varlık Olması

İslam düşüncesinde meydana gelen ihtilaflar ve kelami tartışmaların ortaya çıkışını hazırlayan sebeplerin en başında ve temelinde insan gerçeği yatmaktadır. İnsan düşünen, akleden ve ilahi hitaba muhatap bir varlıktır. İnsanın bu özelliği, fikir ihtilaflarını meydana getiren tüm diğer sebeplerin de kaynağıdır. İnsan var oldukça çok tabii olarak farklı düşünme, anlayış ve yorumlar da olacaktır.

4. İtikadi ve Siyasi Yorumlar

4.1. Ehl-i Sünnet

- Ehl-i sünnet ve'l cemaat, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünnetine uyan, onun ve ashabının yolundan yürüyen kimselere verilen bir isimdir.
- Ehl-i sünnet, İslam dünyasında her daim Müslümanların çoğunluğunu oluşturmuştur.
- İnanç ve amel bakımından da **sahih din anlayışını temsil etmiştir**.
- Ehl-i sünnet'in inançla ilgili görüşlerinin şekillenmesinde, ilke ve esaslarının belirlenmesinde etkili olan isimlerin başında **Hasan Basrî ve İmam-ı Âzam Ebu Hanîfe** gelmektedir.

Ehl-i sünnet'in Genel Görüşleri:

- Allah vardır, birdir, eşi benzeri yoktur ve **O'na mahsus sıfatlar** vardır.
- Allah, **her şeyin yaratıcısıdır**.
- İman, **dil ile ikrar ve kalp ile tasdikten** ibarettir.
- **Amel imanın bir parçası değildir**. İnanıldığı hâlde dinin emir ve yasaklarını yerine getiremeyen kimse haramları helal saymadıkça dinden çıkmaz.
- **İnsanlar hür irade sahibidirler** ve yaptıklarından sorumludurlar.
- Allah her topluma peygamber göndermiştir.
- **Hz. Muhammed peygamberlerin sonuncusudur**. Ondandır peygamber gelmeyecektir. Onun peygamberliği evrenseldir, tüm cihana şamdır.
- **Kur'an Allah'ın vahyidir** ve Allah'tan geldiği gibidir, değişmemiştir.
- İnsanlar öldükten sonra tekrar diriltileceklerdir. Cennet ve cehennem haktır, **Allah ahirette müminler tarafından görülecektir**.
- İlk dört halifenin hilafet sırası; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali şeklindedir.
- Bir mümine kâfir demek doğru değildir. **Ehl-i kible (namaz kılan bir kimse) tekfir edilemez**.

4.1.1. Selefilik

- İnanç konularına ait ayet ve hadisleri hiçbir yorum yapmadan oldukları gibi kabul eden Ehl-i sünnet yaklaşımıdır.
- **Sahabe döneminden sonraki ilk devir mezhep imamı, önde gelen fıkıh ve hadis âlimleri Selefiyye olarak kabul edilir**. Selefiyye mezhebi **Ahmed b. Hanbel'in** fıkıh ekolüne bağlı âlimler tarafından devam ettirilmiştir.
- Ayet ve hadis metinlerine sıkı sıkıya bağlı olan Selefiyye âlimleri **tartışmalı konulara fazla girmemişlerdir**.

- Ehl-i sünnetin öncüleri kabul edilen ilk dönem Selefiler ve onların dini anlama tarzı ile günümüzde **Selefilik adını kullanarak ortaya çıkan dinî ve siyasi ideolojilerin farklı oldukları unutulmamalıdır.**

Selef âlimlerinin müteşabihat ile ilgili görüşleri yedi temel prensip üzerine bina edilmiştir:

Takdis	: Allah'ı eksiklikten tenzih etmek
Tasdik	: Naslarda ne varsa aynen kabul etmek.
Aczini itiraf	: Müteşabihat karşısında acizliği itiraf etmek.
Sükût	: Müteşabihat hakkında soru sormayıp susmak.
İmsak	: Müteşabihat üzerine tevilden kendini uzak tutmak.
Keff	: Müteşabih olan hususlarla zihnen bile meşgul olmamak.
Marifet ehline teslim	: Müteşabihatı Hz. Peygamber'e, sahabe ve otorite alimlere bırakmak

4.1.2. Eş'arilik

- **İmam Eş'arî** Mutezile'nin görüşlerini doyurucu bulmadığı için bu mezhepten ayrılmış, **Ahmed b. Hanbel'in izinden giden hadisçilere katılmış** ve daha sonra Eş'ariliğin öncüsü olmuştur.
- Eş'arilik daha çok **Mutezile'ye karşı tez olarak doğmuştur.** Mutezile'yi reddetmek için aynı yöntemi kullanan Eş'arî bilginler zamanla **yoruma (tevil) daha çok yer vermişlerdir.**
- Eş'arî alimlerden bazıları: **Bâkılânî, Cüveynî, Gazzâlî, Fahreddin Râzî, Beyzâvî, Teftâzânî ve Seyyid Şerif Cürcânî.**
- Zaman zaman da **kelamda yenilikler ve değişiklikler yapmışlar, kelim ilmini felsefeyle rekabet edebilecek bir güce kavuşmuşlardır.** Eş'arilik daha çok Mısır, Irak, Suriye, Kuzey Afrika ve Endonezya'da yayılmıştır.

Eş'ariliğin Bazı Görüşleri:

İman : Eş'arî kelamcılarının çoğunluğuna göre iman Hz. Peygamber'i, vahiy yoluyla Allah'tan (c.c.) alıp tebliğ ettiği ve bize kadar sağlam yöntemlerle ulaşan hususlarda kalben tasdik etmekten ibarettir.

Marifetullah : Allah'ı (c.c.) bilmek dinen vaciptir. Aklen inanmayı zorunlu kılacak bir durum söz konusu değildir. Şeriatan, dinden haberi olmayan insan, hiçbir şeyden sorumlu değildir.

Nübüvvet : Nübüvvet için erkek olmak şart değildir. Kadın da peygamber olabilir.

Güç Yetirilemeyen Şeyle Teklif : Allah'ın (c.c.) insanın gücünün dışında kalan bir şeyin yapılmasını emretmesi ve kullarını bununla mükellef tutması caizdir. Ama böyle bir durum vaki olmamıştır.

Şefa'at : Şefa'at hakı ve kıyamet günü gerçekleşecektir.

Rü'yet (Allah'ın Görülmesi) : Yüce Allah'ın (c.c.) ahirette müminler tarafından gözle görülmesi mümkündür ve görülecektir.

4.1.3. Maturidilik

- Akaid konusunda **Ebu Mansûr Maturîdî'nin (ö. 333/944)** görüşlerini benimseyenlerin oluşturduğu Ehl-i sünnet mezhebidir.
- Ehl-i sünnetin temel prensiplerini hem ayet ve hadis hem de akli delillerle savunmuş olan **Maturîdî özellikle Mutezile ve Şia'nın görüşlerini reddetmiştir.**
- Maturîdî alimlerden bazıları: **Hakîm es-Semerkindî, Ebü'l- Yüsr el-Pezdevî, Ebü'l-Muîn en- Nesefî, Necmeddin Ömer en- Nesefî, Nureddin es-Sabuni, Kemaleddin ibni Hümmam Maturîdî'nin Te'vilâtü-'l-Kur'an ve Kitabu't-Tevhid isimli eserleri bize kadar ulaşabilmiştir.**
- Maturîdilik daha çok Türkiye, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya, Çin, Hindistan ve Pakistan'da yayılmıştır.

Maturidiliğin Bazı Görüşleri

- İman; dil ile ikrar, kalp ile tasdikten ibarettir. **Amel imandan bir cüz değildir.** Allah (c.c.) Kur'an'da bu ikisini ayrı kullanmıştır.
- **İnsanın akıl yoluyla Allah'ın varlığına ulaşması mümkündür. Allah ahirette görülecektir.** Keyfiyetini bilemeyiz.
- **Kur'an Allah'ın kelamıdır;** kelam Allah'ın zatı ile beraber olan ezeli bir sıfattır. Ancak Kur'an harfleri ve sesleri sonradan yaratılmıştır.
- **İnsanın fiillerini Allah (c.c.) yaratır, insan kesb eder. İnsan bütün fiillerinden sorumludur.** Mürtekib-i kebire (büyük günah işleyen kimse) günahı helal saymadıkça dinden çıkmaz.

4.2. Haricilik

Sıffin Savaşından sonra (M.S. 657) gerçekleşen **Hakem Olayında (Tahkim Hadisesi)** Hz. Ali'yi destekleyen bir grup Hz. Ali'den ve ordusundan ayrılmıştır. Bunlara ayrılan, terk edip giden anlamında **Hârici** denmiştir.

Bunlar kendileri dışında, **savaşan herkesi küfürle suçlamışlardır.** Haricilik Müslümanlar arasında ortaya çıkan **siyasi ve itikadi nitelikli ilk harekettir.**

Kendilerinden başka hiç kimseyi Müslüman olarak kabul etmemeleri ve dindeki aşırılıkları, Hâricîlerin tarih sahnesinden silinmesine sebep olmuştur.

Kur'an'a olan bağlılıkları şekilden öte geçmemiştir. Hâricîlerin taassubu ve kendilerinden başkasını Müslüman olarak görmeme eğilimleri zaman zaman Müslümanlar arasında kendisini gösterebilmektedir.

Hâricîliğin doğuşunda etkili olan sebepler:

- Hâricîlerin çölde yaşayan kimseler olarak şehir hayatına ve kültürüne uyum sağlayamaması
- Kureyş'in merkezî otoritesine duyulan tepki
- Hz. Osman döneminde Ümeyye oğullarının istismarıyla oluşan yanlışlıklar
- Kur'an'ın sadece zahirî yorumuna dayalı din anlayışı

Hâricîlerin Bazı Görüşleri

- Halife olmak için Kureyşli olmak şart değildir.
- Zalim yöneticilere isyan etmek zorunludur.
- Amel ile iman bir bütündür. Büyük günah işleyen kişi dinden çıkarak kâfir olur.
- Hz. Osman ilk altı yıldan sonra, Hz. Ali de Hakem Olayını kabul ettiği için küfre düşmüştür.

4.3. Mürcie

Mürcie, **Hâricîlerin aşırı fikirlerine, şiddet eylemlerine ve siyasi çekişmelere bir tepki** olarak doğmuştur. İslam toplumunda bazı Müslümanlar siyasete karışmamayı esas olarak sosyal olaylardaki tavırlarını itikadi alana da taşımışlardır.

Bu mezhebe göre **büyük günah sebebiyle insan imandan çıkmaz**, küfre de düşmez. **Fâsık olur**. Durumu Allah'a kalmıştır. **İman; Allah'ı ve Resulünü bilmek ve tanımaktır. Küfür Allah'ı bilmemektir. Amel imanın parçası olmadığından amele bağlı olarak iman artmaz veya eksilmez.**

Mürcie:

- Ameli imanın parçası saymaması
- Günahın insanın imanına zarar vermeyeceğini söylemesi
- Bütün müminleri iman bakımından eşit görmesi

gibi görüşleri nedeniyle tenkit edilmiş ve bu yönüyle Ehl-i sünnet mezheplerinden ayrı değerlendirilmiştir.

4.4. Şia

Sözlükte **grup, topluluk, taraftar ve yardımcıları** anlamlarına gelen Şia, terim olarak **Dördüncü Halife Hz. Ali'nin tarafını tutanların ve onun diğer bütün sahabilerden üstün olduğunu kabul edenlerin** mezhebidir.

Şia, **hilafetin nas ve tayin yoluyla Hz. Ali'ye ve soyuna tahsis edildiğini** iddia eder. Bu mezhep dinî ve fikrî olmaktan çok **hilafet tartışmalarından doğmuş siyasi bir mezheptir**. Şia'ya göre Hz. Peygamber kendisinden sonra Hz. Ali'nin halife olacağını açıklamıştır. Hz. Ali ve sonraki imamlar da kendilerinden sonra kimin imam olacağını bildirmişlerdir.

İman; Allah'ı ve Resulünü bilmek ve tanımaktır. Küfür Allah'ı bilmemektir. Amel imanın parçası olmadığından amele bağlı olarak **iman artmaz veya eksilmez.**

Şia'nın Bazı Görüşleri

- Hz. Peygamber'den sonra Müslümanların en üstünü Hz. Ali'dir.
- Halifelik ve imamet, çözümünü insanlara bırakılabilecek işlerden değildir.
- Şia'ya göre imamet meselesi dinin asıllarındandır ve bir kimsenin mümin olabilmesi için imameti kabul etmesi gerekir.
- İmamet nas ve tayinle belirlenir.
- İmamlar peygamberler gibi büyük ve küçük günahlardan korunmuşlardır. (Masum imam anlayışı)
- İlk üç halife, hilafeti Hz. Ali'nin elinden almışlardır. Bu sebeple zalimdirler. Onlara uyanlardan uzaklaşmak (teberri) gereklidir.
- Büyük günah işleyenler tövbe etmeden ölürlerse ebedî olarak cehennemde kalırlar.

On iki İmam

- Ali b. Ebû Tâlib
- Hasan b. Ali
- Hüseyin b. Ali
- Ali Zeynelâbidîn
- Muhammed el-Bâkır
- Ca'fer es-Sâdık
- Mûsâ el-Kâzım
- Ali er-Rızâ
- Muhammed et-Taki
- Ali en-Naki
- Hasan Askerî
- Muhammed el-Mehdi

4.5. Mutezile

Kelime olarak ayrılanlar ve uzaklaşanlar anlamına gelir. Mutezile tabiin âlimlerinden Hasan Basrî'nin (ö. 110/728) dersini ve görüşlerini terk eden Vâsıl b. Atâ (ö. 131/748) ile ona uyanların oluşturduğu mezheptir. Abbasiler devrinde özellikle Halife Me'mun ile devletin resmî mezhebi hâline gelmiştir.

Onlar, ehl-i sünnetin aksine, Kur'an-ı Kerim'in de yaratılmış olduğunu ve dolayısıyla kadim olamayacağını iddia etmişlerdir. Kur'an'ın mahluk olduğu görüşü üzerinden yapılan baskılar sebebiyle 830-850 yılları arasındaki döneme "mihne yılları" denilmiştir.

Mutezile'nin Temel İlkeleri (Usul-i Hamse)

Tevhid :Mutezile Allah'ın sıfatlarını reddeder. Allah'ın zatı dışında ayrıca sıfatları yoktur.

Adalet : İnsanın yaptıklarından sorumlu tutulabilmesi için kendi fiillerini kendisinin yaratması gerekir.

El-Menzile beynel menzileteyn : Büyük günah işleyen ne tam mümin ne de kâfirdir. Bu ikisi arasındadır.

El Va'd ve'l Va'id : Allah'ın adaleti; iyilikleri mükâfatlandırmayı, kötülöklere ceza vermeyi zorunlu kılar.

El-Emr Bi'l-Maruf ve'n-Nehy ani'l Munker : İyiliği emretmek, kötölükten sakındırmak her kul için zorunludur.

4.6. Cebriye

Cehm b. Safvan'ın (ö.128/745) kurmuş olduğu mezheptir. **Kaderi inkâr eden Kaderiyye inancına karşı bir tepki** olarak ortaya çıkmıştır. Cebriyye'ye göre **insanın yaptığı işlerde tercih imkânı ve iradesi yoktur. İnsan rüzgara kapılmış yaprak gibidir.** Rüzgar yaprağı nereye savurursa yaprak o yöne gider.

Allah, cansız bitkinin hareketlerini yarattığı gibi, **insanın fiillerini de yaratır.** Kur'an'ın mahluk olduğu görüşü üzerinden yapılan baskılar sebebiyle 830-850 yılları arasındaki döneme "mihne yılları" denilmiştir.

Cebriyye'nin Bazı Görüşleri

- İnsan herhangi bir şey yapmaya kadir değildir; Allah tarafından yazılmış ve yaratılmış fiilleri yapmaya mecburdur.
- İnsanın iradesi de hürriyeti de yoktur.
- Allah, yaratıkların vasıflandığı sıfatlarla vasıflanmaz. Allah'ın sıfatları yoktur.
- Allah'ın (c.c.) ilmi ve kelamı hâdistir, sonradan yaratılmıştır.
- Yapılan iyilik ve kötölöklere sevap ve cezanın verilmesi zorunludur. Allah'ın af ve mağfireti, Peygamber'in şefaati söz konusu olamaz.
- Cennet ve cehennem sonu vardır.
- İman, Allah'ı bilmektir.
- Allah dünyada da ahirette de görülmez.

Biliyor musunuz?

Ehl-i sünnet kelimcileri, **insanı iradesiz kabul eden ve onu ilahi iradenin zorunlu bir uygulayıcısı olarak gören** Cebriyye'yi bu görüşlerinden dolayı tenkit etmişlerdir. Çünkü **insanın iradesi olmasaydı yaptığı işlerden sorumlu tutulmaması, mükafata veya cezaya uğratılmaması** gerekirdi.